

[https://doi.org/10.31891/2308-4081/2025-15\(1\)-15](https://doi.org/10.31891/2308-4081/2025-15(1)-15)

Аспірантка, **СОФІЯ ПЕТРОВА**
Хмельницький національний університет, Україна
e-mail: sofya8alexa@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8262-2900>

ДУАЛЬНА ФОРМА ЗДОБУТТЯ ОСВІТИ У НІМЕЧЧИНІ: СТРУКТУРА, ДИНАМІКА, ПОРІВНЯЛЬНІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано дуальну форму здобуття вищої освіти в Німеччині як інституційно сталу модель інтеграції академічного навчання з професійною підготовкою. Представлено структуру освітньої пропозиції за основними критеріями: типи закладів (університети прикладних наук, класичні університети, професійні академії), рівні програм (бакалавр, магістр), галузі знань, форми власності, організаційні моделі (освітньо-, практико-, професійно-інтегровані) та фінансові механізми. На підставі даних Федерального інституту професійної освіти, Центру розвитку вищої освіти та порталу HRK Hochschulkompass виявлено ключові характеристики німецької моделі: високу частку практико-інтегрованих програм, переважання прикладних галузей (інженерія, економіка, ІТ), активну участь роботодавців у фінансуванні навчання.

Здійснено порівняльний аналіз із українською системою дуальної освіти, яка нині розвивається в межах експериментальних проєктів. Виокремлено головні виклики для України: фрагментарність нормативної бази, відсутність стимулів для підприємств, нестача механізмів контролю якості практики. Обґрунтовано напрями адаптації німецького досвіду: розроблення типових моделей дуального навчання, запровадження фінансових стимулів для бізнесу, залучення роботодавців до проєктування освітніх програм, створення системи зовнішнього моніторингу. З'ясовано, що дуальна освіта має значний потенціал для підвищення якості вищої освіти в Україні, особливо в умовах необхідності наближення освітніх результатів до потреб ринку праці. Її розбудова має спиратися не лише на європейський досвід, а й на глибоке розуміння потреб національної системи освіти, особливостей економіки та специфіки українського ринку праці. Стаття містить рекомендації щодо розвитку нормативного, інституційного та фінансового забезпечення дуальної освіти в Україні та визначає перспективи подальших досліджень. Отримані результати можуть слугувати аналітичною основою для масштабування пілотних проєктів і вдосконалення державної політики у сфері підготовки фахівців, орієнтованої на потреби ринку праці.

Ключові слова: дуальна освіта, вища освіта, Німеччина, Україна, освітньо-професійна інтеграція, організаційні моделі, партнерство з роботодавцями, адаптація європейського досвіду.

THE DUAL FORM OF EDUCATION IN GERMANY: STRUCTURE, DYNAMICS, AND COMPARATIVE ASPECTS OF IMPLEMENTATION IN UKRAINE

ABSTRACT

The modernization of higher education in Ukraine necessitates the search for effective models of cooperation between universities and the labor market. One of the most promising formats is dual education, which combines academic learning with practical

training in a real working environment. Germany stands out as a leading country in implementing dual study programs at the national level, offering a well-established institutional, legal, and financial framework. This article provides a comprehensive analysis of the structure and typology of dual higher education programs in Germany, including educational levels, types of institutions, fields of study, ownership, and organizational formats (education-integrated, practice-integrated, profession-integrated). The study draws on empirical data from the national database AusbildungPlus, the HRK Hochschulkompass, and a national survey conducted by the CHE Center for Higher Education.

Special attention is paid to the financial aspects of dual education, including tuition coverage and the role of employers. The paper also outlines the current status of dual education in Ukraine, noting experimental models, the predominance of technical and agricultural institutions, and challenges related to regulatory clarity and financing. A comparative analysis of the German and Ukrainian contexts highlights both similarities and discrepancies in regulatory frameworks, stakeholder cooperation, and quality assurance mechanisms. Based on Germany's experience, the article offers key elements for adapting and strengthening dual education in Ukraine, such as defining minimum standards, incentivizing employers, involving them in curriculum development, and creating reliable monitoring systems. It is found that dual education has significant potential to improve the quality of higher education in Ukraine, especially in the context of the need to bring educational outcomes closer to the needs of the labor market. Its development should be based not only on European experience, but also on a deep understanding of the needs of the national education system, the peculiarities of the economy and the specifics of the Ukrainian labor market.

Keywords: *dual education, higher education, Germany, Ukraine, university-business cooperation, educational models, quality assurance, policy adaptation.*

ВСТУП

У процесі модернізації системи вищої освіти України особливої актуальності набуває пошук ефективних моделей співпраці між закладами освіти та ринком праці. У цьому контексті зростає інтерес до дуальної форми здобуття освіти – моделі, що передбачає органічне поєднання академічного навчання у закладі вищої освіти з набуттям практичного досвіду у реальному виробничому середовищі. У країнах Європейського Союзу, зокрема в Німеччині, дуальна освіта вже тривалий час є системною складовою вищої освіти та демонструє позитивні результати у сфері підготовки конкурентоспроможних фахівців. Водночас в Україні реалізація дуального навчання перебуває на етапі формування: нормативна база ще не є повною, бракує типових моделей і стандартів, а участь роботодавців часто обмежується окремими пілотними проектами. Вивчення досвіду Німеччини як країни з усталеною традицією дуальної освіти дозволяє глибше зрозуміти інституційні, організаційні та фінансові механізми функціонування цієї моделі та сформулювати практичні орієнтири для українського контексту.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є системний аналіз структури, змісту та організаційних моделей дуальної форми здобуття освіти у Німеччині, а також окреслення можливостей адаптації ефективних елементів цієї моделі у систему вищої освіти України.

ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретичну основу дослідження становлять праці провідних українських та німецьких дослідників у галузі професійної та дуальної освіти, зокрема

О. Давліканової, О. Даниленко, С. Калашнікової, Н. Ничкало, С. Шевцової, а також F. Mordhorst, J. Nickel, A. Nachmeister. Важливу аналітичну базу становлять офіційні звіти Федерального інституту професійної освіти (BIBB), Центру розвитку вищої освіти (CHE), Німецької наукової ради (Wissenschaftsrat) і порталу HRK Hochschulkompass.

У методологічному плані дослідження спирається на структурно-функціональний, порівняльний і статистичний аналіз. Застосовано методи контент-аналізу нормативно-правових документів, систематизації та узагальнення емпіричних даних щодо дуальних бакалаврських і магістерських програм у Німеччині, а також аналіз чинного нормативного поля та експериментального впровадження дуальної освіти в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У сучасному європейському освітньому просторі чітко простежується тенденція до інтеграції академічного навчання з професійною підготовкою. Однією з найбільш ефективних форм такої інтеграції є дуальна форма здобуття освіти, що поєднує навчання у закладі вищої освіти з набуттям практичного досвіду у сфері професійної діяльності. Враховуючи стрімке розширення масштабів впровадження дуальних освітніх програм у країнах ЄС, зокрема в Німеччині – визнаному лідері у цій сфері, актуальним є системне вивчення її моделей, структурних характеристик та організаційних підходів.

В умовах пошуку ефективних моделей трансформації вищої освіти в Україні адаптація європейського досвіду набуває особливого значення. Об'єктом дослідження виступає система дуальної вищої освіти Німеччини, предметом – структура, типи освітніх програм, організаційні механізми дуального навчання та їхнє потенційне впровадження в Україні.

Аналітичну основу статті становлять дані національної бази AusbildungPlus, розробленої Федеральним інститутом професійної освіти (BIBB), вибірка з офіційного порталу HRK Hochschulkompass, а також результати загальнонаціонального опитування координаторів дуальних програм, проведеного Центром розвитку вищої освіти (CHE) у 2021 році.

У статті запропоновано комплексний аналіз пропозицій дуальної освіти в Німеччині на бакалаврському та магістерському рівнях з урахуванням типів закладів (університети, університети прикладних наук, професійні академії), форм власності, галузевої спрямованості, організаційних моделей (освітньо-, практико- та професійно-інтегрованих форматів), наявності чи відсутності оплати освітніх послуг, ролі підприємств у реалізації програм та механізмів забезпечення якості. Попри наявність окремих досліджень дуальної освіти, більшість з них фокусуються лише на бакалаврському рівні або на окремих типах закладів освіти. Відтак ця робота покликана усунути наявну прогалину в науковому аналізі та сформуванню порівняльну аналітичну базу для потенційного застосування досвіду в Україні.

Аналіз структури дуального навчання у Німеччині. Дуальна форма здобуття вищої освіти в Німеччині відзначається високим рівнем інституційного та нормативного розвитку. Її характерною рисою є структурна диференціація, що охоплює різні типи закладів освіти, освітні рівні, галузі знань і моделі організації освітнього процесу.

Понад 89 % усіх дуальних програм реалізуються в університетах прикладних наук (Fachhochschulen / Hochschulen für Angewandte Wissenschaften) (BIBB, 2023), що свідчить про домінування прикладної парадигми у сфері дуальної освіти. Класичні

університети забезпечують лише 4,5 % програм, а ще близько 6 % припадає на професійні академії (Berufsakademien), які мають окремий правовий статус у низці федеральних земель. Такий розподіл пов'язаний із практичною орієнтацією прикладного сектора та його тісною взаємодією з регіональним бізнесом (Bundesinstitut für Berufsbildung (BIBB), 2023; Mordhorst & Nickel, 2019).

Щодо освітніх рівнів, переважають бакалаврські програми (понад 84 %), тоді як частка магістерських не перевищує 13,5 %. Програми з дипломним завершенням (Diplom) майже повністю зникли з освітнього ландшафту – на момент дослідження залишалось менше 2 % таких програм (CHE Centrum für Hochschulentwicklung, 2021).

За типом власності домінують державні заклади вищої освіти, однак частка приватних провайдерів зростає, особливо в секторі платних магістерських програм. У деяких федеральних землях, таких як Баварія або Баден-Вюртемберг, частка дуальних програм у загальній структурі освітньої пропозиції перевищує 30%, що свідчить про глибoku інтеграцію дуальної форми у вищу освіту.

Структурний аналіз також показує чітке домінування кількох фахових напрямів: інженерія, економіка і право, природничі науки та ІТ. Разом ці напрями охоплюють понад 75% усіх дуальних освітніх програм. Менш представлені галузі – педагогіка, мистецтво, лінгвістика тощо – зустрічаються переважно в окремих ініціативах або пілотних форматах (Bundesinstitut für Berufsbildung (BIBB), 2023).

Щодо організаційної моделі, у німецькому контексті виокремлюються три основні формати: *освітньо-інтегрований* (ausbildungsintegrierend): поєднання вищої освіти з професійною освітою, студент укладає два контракти – з підприємством і ЗВО; *практико-інтегрований* (praxisintegrierend): навчання з регулярними тривалими практиками у партнерських організаціях; *професійно-інтегрований* (berufsintegrierend): навчання для працюючих фахівців із поєднанням з поточною роботою (CHE Centrum für Hochschulentwicklung, 2021; Wissenschaftsrat, 2013).

Найпоширенішим є практико-інтегрований формат (59,5 % програм), тоді як освітньо-інтегровані програми становлять близько 35 %, а професійно-інтегровані – лише 5–6 %.

Типи закладів вищої освіти в системі дуального навчання Німеччини. Дуальні програми вищої освіти Німеччини пропонуються трьома основними типами закладів: університетами прикладних наук (Fachhochschulen/Hochschulen für Angewandte Wissenschaften), класичними університетами (Universitäten) та професійними академіями (Berufsakademien). Структура розподілу таких програм виявляє чітку домінанту університетів прикладних наук: понад 89,6% усіх дуальних бакалаврських і магістерських програм припадає саме на цей сектор. Класичні університети пропонують лише близько 4,5 % дуальних програм, а 5,9 % припадає на професійні академії (Bundesinstitut für Berufsbildung (BIBB), 2023, с. 82).

Університети прикладних наук є основним провайдером дуальної освіти в Німеччині, що пояснюється їхньою загальною орієнтацією на практичне навчання, тісними зв'язками з регіональним бізнесом і гнучкими освітніми програмами. Тут переважають бакалаврські програми, однак у деяких федеральних землях (зокрема Баварії, Гессен) зростає частка магістерських програм.

Класичні університети менш активно долучаються до дуальної моделі. Це пов'язано з їхньою орієнтацією на фундаментальні наукові дослідження і меншим рівнем взаємодії з підприємствами порівняно з університетами прикладних наук. Лише 88 дуальних бакалаврських і магістерських програм були зафіксовані в

університетському секторі, що становить 0,7 % від усіх їхніх освітніх програм (Bundesinstitut für Berufsbildung (BIBB), 2023, с. 82).

Професійні академії займають особливе місце в системі дуальної освіти, поєднуючи принципи академічної підготовки з елементами професійної освіти. Вони мають вагомe значення у таких землях, як Саксонія, де частка дуальних програм у професійній академії перевищує частку у університетах прикладних наук. Професійна академія Саксонії, зокрема, забезпечує до 67,1 % усіх дуальних програм у цій федеральній землі (Bundesinstitut für Berufsbildung (BIBB), 2023, с. 83).

Загалом, тип інституції безпосередньо впливає на характер організації дуального навчання, ступінь залучення роботодавців та практичної спрямованості освітнього процесу. Ця структура є важливою для розуміння моделей, які потенційно можуть бути адаптовані до умов української системи освіти.

Освітні рівні дуальних програм: бакалаврські, магістерські. У системі дуальної вищої освіти Німеччини переважають бакалаврські програми. Це зумовлено практичною спрямованістю таких програм, а також загальною структурою німецької вищої освіти, де ступінь бакалавра вважається базовим рівнем професійної кваліфікації. Близько 80–85 % усіх зафіксованих дуальних програм припадає саме на цей рівень. Основними провайдерами таких програм виступають університети прикладних наук та професійні академії.

Магістерські програми у форматі дуальної освіти натомість є відносно новим і менш поширеним явищем. Хоча їхня кількість поступово зростає, у 2021–2023 роках частка таких програм не перевищувала 15–20 % від загального обсягу дуальної освітньої пропозиції. Водночас, дуальна освіта на рівні магістратури зазвичай реалізується у форматах професійно-інтегрованого навчання (berufintegrierend) та професійно-супровідного навчання (berufsbegleitend). Вони орієнтовані на фахівців, які вже мають перший рівень вищої освіти та досвід роботи.

Формат професійно-інтегрованого навчання передбачає навчання паралельно з виконанням професійних обов'язків, при цьому між змістом навчальних модулів та професійною діяльністю встановлюється тісний зв'язок. Як правило, студенти працюють за фахом, а академічна підготовка інтегрується у їхню повсякденну роботу.

Формат професійно-супровідного навчання також поєднує навчання та роботу, однак без тісної змістової інтеграції: студенти можуть працювати повний або неповний робочий день і відвідувати заняття у вечірній час, у вихідні або дистанційно. Навчання в такому форматі не обов'язково пов'язане зі змістом їхньої роботи.

Особливістю німецького освітнього ландшафту є збереження окремих програм *Diplom*, попри загальну тенденцію до переходу на структуру бакалавр-магістр. Такі програми збереглися лише у виняткових випадках – станом на час дослідження виявлено 31 дуальну дипломну програму. З них 28 реалізуються в університетах прикладних наук, переважно у сферах державного управління та фінансів, а 3 – у Професійній академії Саксонії (Bundesinstitut für Berufsbildung (BIBB), 2023, с. 85). Варто відзначити, що 90,3 % дуальних дипломних програм зосереджено у сфері публічного управління. Їх реалізують спеціалізовані заклади освіти, що свідчить про тісний зв'язок цієї форми освіти з кадровими потребами державної служби.

Таким чином, дуальна освіта в Німеччині охоплює всі три рівні вищої освіти, хоча ступінь їх поширення є нерівномірною. Бакалаврат залишається домінантною формою, магістратура розвивається переважно як професійно орієнтований формат для

працюючих фахівців, а програми *Diplom* зберігаються лише в окремих секторах. Така модель забезпечує гнучкість, багаторівневність і адаптивність системи дуальної освіти.

Галузева структура дуального навчання в Німеччині. Дуальна форма здобуття освіти в Німеччині чітко орієнтована на прикладні галузі, які мають високий попит на ринку праці та тісно пов'язані з виробничими, технічними й економічними секторами. За даними бази *AusbildungPlus*, більшість дуальних бакалаврських і магістерських програм у Німеччині зосереджені в шести основних галузевих напрямках:

- інженерні науки – 35,4 % від загальної кількості дуальних програм (693 із 1960), включаючи машинобудування, електротехніку, інженерію процесів тощо;
- економіка та право – 26,2 % (514 програм), зокрема бізнес-адміністрування, фінанси, менеджмент, право;
- математика та природничі науки – 13,4 % (263 програми), охоплюючи інформатику, математику, біологію, фізику;
- охорона здоров'я – 6,4 % (126 програм), включаючи медсестринство, догляд, терапію, управління в медичній сфері;
- соціальні науки – 5,4 % (105 програм), серед яких соціальна робота, педагогіка, політологія;
- сільське, лісове та харчове господарство – 1 % (19 програм).

Менш представленими залишаються гуманітарні та мистецькі напрями – лінгвістика, культурологія, дизайн, музика, а також педагогічна освіта. Разом вони становлять лише 1,7 % дуальних програм. Це зумовлено складнощами в інтеграції професійної практики в цих сферах у чітко структурований формат дуального навчання.

Окремо варто виділити інтердисциплінарні програми, яких нараховується 217 (11,1 % від загальної кількості). Вони поєднують елементи кількох галузей, найчастіше – економіки з інженерією, природничими або ІТ-науками. Це свідчить про зростаючий попит на мультидисциплінарні кваліфікації, що дозволяють випускникам ефективно діяти в умовах комплексного, технологічно орієнтованого ринку праці. Загалом галузева структура дуальних програм у Німеччині зберігає стабільність протягом останніх років. Наприклад, у дослідженні *Mordhorst & Nickel* (2019) було зафіксовано дуже подібні пропорції: інженерні науки – 36,7 %, економіка – 26,5 %, природничі науки – 13,9 % (*Mordhorst & Nickel*, 2019, с. 19).

Таким чином, галузевий розподіл демонструє чітку прив'язку дуальних програм до тих професійних сфер, де інтеграція навчання з роботою є як економічно доцільною, так і організаційно реалістичною. Це має стати орієнтиром і для формування пріоритетів розвитку дуальної освіти в Україні.

Організаційні моделі дуального навчання. Однією з ключових характеристик дуальної форми здобуття освіти є поєднання навчання в закладі вищої освіти з практичною підготовкою або роботою на підприємстві. У Німеччині це поєднання реалізується через кілька організаційних моделей, які класифікуються відповідно до рекомендацій Наукової ради (*Wissenschaftsrat*, 2013) та закріплені у правовій базі.

У науковій та освітній практиці виокремлюють три основні формати:

1. Освітньо-інтегроване навчання (*ausbildungsintegrierend*): студенти одночасно здобувають академічну освіту у закладі вищої освіти та професійну кваліфікацію в межах офіційної дуальної професійної підготовки (*Ausbildung*). У цьому випадку вони укладають два договори: навчальний – із закладом освіти і трудовий – з

підприємством. По завершенні навчання здобувають диплом бакалавра та професійну кваліфікацію, що надається після проходження професійного навчання.

2. Практико-інтегроване навчання (praxisintegrierend): студенти не проходять формальної професійної підготовки, але здійснюють тривалі та структуровані практики на підприємстві-партнері, що є обов'язковою частиною навчального плану. Ці практики зазвичай чергуються з навчальними модулями у ЗВО. Студенти укладають договір про проходження практики з підприємством, а заклад освіти – угоду про співпрацю з роботодавцем.

3. Професійно-інтегроване навчання (berufintegrierend): призначене насамперед для осіб, які вже працюють за фахом. Навчання здійснюється паралельно з професійною діяльністю, причому між навчальними модулями та змістом роботи має бути суттєвий зв'язок. Участь у програмі можлива без укладення окремого дуального договору, оскільки працевлаштування вже є чинним.

Згідно з даними Центру розвитку вищої освіти (2021), найпоширенішим є практико-інтегрований формат, який охоплює 59,5% усіх дуальних програм. Освітньо-інтегровані програми становлять близько 34,8%, тоді як професійно-інтегровані – лише 5,7%. Водночас частина програм є змішаними за своєю природою та поєднує елементи двох моделей. У таких випадках враховуються подвійні класифікації (Bundesinstitut für Berufsbildung (BIBB), 2020, с. 13).

Для українського контексту запропонована класифікація є важливою, оскільки дозволяє чітко розмежувати програми, які справді відповідають принципам дуальності (організаційна та змістова інтеграція), від тих, де навчання та робота здійснюються лише паралельно. Це, у свою чергу, може слугувати основою для формування стандартів, акредитаційних вимог і критеріїв якості щодо впровадження дуальної освіти в Україні.

Тип власності закладів та роль роботодавців. Аналіз типів власності закладів вищої освіти, які реалізують дуальні програми в Німеччині, засвідчує розмаїття інституційної бази та суттєві відмінності у фінансових умовах провадження освітньої діяльності. У більшості федеральних земель переважають державні заклади вищої освіти. Наприклад, у Баварії та Баден-Вюртемберзі понад 80% дуальних програм реалізується саме в державних ЗВО. Однак у ряді земель, таких як Берлін, Саар або Шлезвіг-Гольштейн, частка приватних провайдерів є дуже високою. Зокрема, у Саарі майже всі дуальні програми пропонуються саме приватними ЗВО.

Водночас дослідження СНЕ (2021) показують, що у приватному секторі понад 90% дуальних програм є платними, тоді як у державних закладах лише 15–20% програм передбачають обов'язкову оплату з боку студентів. У державних професійних академіях навчання в дуальному форматі, як правило, є безкоштовним для здобувачів.

Ключову роль у фінансуванні дуального навчання в Німеччині відіграють роботодавці. У близько 46% випадків саме підприємства повністю покривають витрати на освітні послуги. Ще у 22,6% випадків вартість розподіляється між підприємством та здобувачем освіти. Загалом близько 70% студентів дуальних програм у Німеччині отримують фінансову підтримку з боку роботодавців (СНЕ Centrum für Hochschulentwicklung, 2021).

Ці дані свідчать про високий рівень економічної залученості підприємств у реалізацію дуальних програм. У програмах професійно-інтегрованого формату участь підприємств у фінансуванні суттєво нижча – приблизно третина. Це

зумовлено тим, що такі студенти вже є працевлаштованими, і витрати на освіту часто несуть самостійно.

Для українського контексту подібний розподіл витрат може бути орієнтиром при розробці фінансових механізмів дуальної освіти. Зокрема, доцільно передбачити стимулювання участі роботодавців у співфінансуванні підготовки фахівців – через податкові пільги, державне співфінансування або грантові програми. Особливої уваги потребують приватні ЗВО, де важливо забезпечити баланс між якістю послуг та доступністю для здобувачів вищої освіти.

Запровадження спільної фінансової відповідальності за підготовку кадрів між державою, ЗВО та роботодавцями є важливою передумовою сталого розвитку дуальної освіти в Україні

Оплата освітніх послуг та участь роботодавців у фінансуванні освітнього процесу. У німецькій системі дуальної освіти питання оплати освітніх послуг вирішується залежно від рівня програми, типу закладу та організаційної форми. За даними дослідження СНЕ (2021), понад 70 % дуальних програм не передбачають обов'язкової плати за навчання. Однак у магістерських програмах, особливо організованих у професійно-інтегрованому форматі або на базі приватних закладів вищої освіти, частка платних програм значно вища – до 57 %.

Однією з ключових особливостей німецької моделі є те, що у більшості випадків витрати, пов'язані з освітнім процесом, частково або повністю покривають роботодавці. Так, у 46 % випадків оплату здійснюють виключно підприємства, ще у 23 % – витрати діляться між підприємствами та здобувачами освіти. Такий підхід зменшує фінансове навантаження на студентів і водночас посилює зацікавленість роботодавців у якості освітньої підготовки.

В окремих секторах, зокрема в галузі охорони здоров'я, освітні послуги частіше оплачуються самими студентами. Це пов'язано з обмеженими фінансовими можливостями соціальних установ, які виступають партнерами в цій сфері.

Загалом, фінансова участь роботодавців у реалізації дуальних програм є одним з головних чинників їхнього сталого розвитку в Німеччині.

Для України це питання залишається одним із ключових бар'єрів у повноцінному впровадженні дуальної форми здобуття освіти. На сьогодні правовий статус дуального навчання передбачений у Законі України «Про освіту» (ст. 9), а також у постановах МОН, однак механізм фінансування практичної складової залишається недостатньо врегульованим.

На практиці більшість українських підприємств, які долучаються до дуального навчання в рамках пілотних проєктів, покривають лише витрати на практику або надають стипендії, але не беруть участі у фінансуванні освітніх послуг ЗВО. Це створює додаткове навантаження на студентів та заклади освіти, особливо в умовах хронічного недофінансування.

Для розвитку дуальної освіти в Україні необхідно створити чіткий нормативний механізм співфінансування, що дозволить би залучати кошти роботодавців. Доцільними можуть бути: податкові пільги для підприємств; часткове відшкодування витрат через державні субсидії; грантові програми підтримки соціально відповідального бізнесу.

Успішна реалізація таких моделей, за прикладом Німеччини, дозволить не лише підвищити доступність дуальної освіти, але й посилити мотивацію роботодавців до довготривалої участі у підготовці фахівців.

Інституційні й нормативні аспекти впровадження дуальної освіти в Україні. В Україні дуальна форма впроваджується поступово, відповідно до Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти, затвердженої розпорядженням КМУ № 660-р від 19.09.2018 р., та наказів МОН України, зокрема № 1296 від 15.10.2019 р., зі змінами, внесеними наказами № 991 від 15.09.2021 р. та № 426 від 13.04.2023 р. У 2019–2023 роках було започатковано експериментальні програми дуального навчання у 52 закладах вищої освіти за 54 освітніми програмами (Даниленко, 2020). У серпні 2024 р. Кабінетом Міністрів України ухвалено постанову № 981, яка уточнює механізми реалізації таких експериментів, зокрема в галузі реабілітаційних наук (Кабінет Міністрів України, 2024).

У вітчизняному контексті переважають: освітньо-інтегровані моделі, де студенти офіційно укладають тристоронні договори із закладом вищої освіти та підприємством, а практична складова становить від 25 до 60 % часу навчання; частково практико-інтегровані моделі, коли студенти проходять практику на підприємствах, але ця практика не завжди чітко інтегрована у навчальний план або не супроводжується формалізованим звітуванням.

Експериментальні програми реалізуються переважно у технічних і аграрних закладах вищої освіти, а також у закладах фахової передвищої освіти. Наприклад, у пілотному проєкті 2015–2018 років брали участь в основному технічні фахові училища – 52 заклади за 54 спеціальностями. Вищі технічні заклади освіти також долучаються до нових ініціатив, хоча в Україні ще не створено окремих дуальних закладів освіти за прикладом Німеччини.

Правова основа дуального навчання в Україні передбачає укладання тристороннього договору між ЗВО, здобувачем вищої освіти і роботодавцем. У таких угодах фіксуються умови проходження практики, оплата студентської праці, обов'язки кожної сторони. Однак на практиці не всі підприємства готові брати студентів, що пояснюється обмеженою кількістю місць для практики, надмірною бюрократизацією процесу, а також відсутністю стимулів для роботодавців (Гончарук, 2021). Відсутність єдиної нормативної бази також ускладнює формалізацію практичної підготовки. Хоча в законодавстві визначено саму дуальну форму, досі не розроблено чітких критеріїв її якості, механізмів моніторингу або зовнішньої верифікації результатів практики. Найчастіше оцінювання здійснюється на рівні ЗВО, без участі незалежних експертів або самих роботодавців (Міністерство освіти і науки України, 2021).

Таким чином, хоча перші кроки у впровадженні дуальної освіти в Україні вже зроблено, система потребує уніфікації підходів до моделювання програм, створення єдиних стандартів, чіткої участі роботодавців у формуванні та реалізації освітніх програм, механізмів фінансового стимулювання та інституційного супроводу з боку держави.

Порівняльний аналіз дуальної форми здобуття освіти в Німеччині та Україні дозволяє виявити як спільні риси, так і суттєві розбіжності на рівні нормативного, інституційного й організаційного забезпечення.

У Німеччині дуальна форма здобуття освіти є системно інтегрованою частиною вищої освіти. Її інституційна сталість забезпечується тривалою традицією партнерства між закладами освіти та роботодавцями, чітким розподілом відповідальності та узгодженими обов'язками. Нормативна база – включно з федеральними стандартами, акредитаційними вимогами та міжурядовою координацією – формує стійке середовище для реалізації програм та контролю їх якості. Важливу роль

відіграє фінансова підтримка, як з боку держави, так і з боку роботодавців: більшість студентів отримують заробітну плату під час навчання, а підприємства часто покривають витрати на освітні послуги (CHE Centrum für Hochschulentwicklung, 2021).

Натомість в Україні дуальна форма освіти перебуває на етапі поступового становлення. Попри наявність офіційно затвердженої Концепції (2018) та Положення про дуальну форму здобуття освіти (2021), на практиці спостерігається фрагментарність впровадження. Законодавча база залишається неуніфікованою, бракує єдиної моделі розподілу функцій між ЗВО та підприємствами. Окрім цього, в українському контексті майже повністю відсутні механізми фінансової мотивації бізнесу до участі в освітньому процесі – як-от податкові пільги чи компенсаційні програми (Міністерство освіти і науки України, 2023; Кабінет Міністрів України, 2018).

Разом із тим обидві моделі, як німецька, так і українська, поділяють низку беззаперечних переваг. Зокрема, дуальна освіта сприяє формуванню практичних компетентностей, підвищенню рівня професійної готовності випускників, забезпеченню працевлаштування, особливо у компаніях-партнерах, та залученню роботодавців до формування освітніх програм. Таке партнерство сприяє адаптації освітнього змісту до актуальних потреб ринку праці.

Водночас обидві системи стикаються з ризиками. Одним із ключових є невизначеність стандартів практичної підготовки, що може призводити до формалізації або недостатньої якості практичної частини. В Україні це питання особливо актуальне через відсутність належного контролю та механізмів верифікації результатів практики. Іншим важливим ризиком є експлуатаційна складова: у разі слабкої регуляції роботодавці можуть використовувати студентів як дешеву робочу силу, не забезпечуючи відповідного навчального супроводу. За відсутності чітких регламентів навчання це загрожує підміною освітньої мети економічними інтересами компаній.

Таким чином, вивчення досвіду Німеччини дає змогу не лише краще зрозуміти інституційні моделі дуальної освіти, а й запропонувати конкретні орієнтири для вдосконалення української моделі, зокрема у напрямках правового регулювання, фінансових стимулів, гарантій якості та партнерської відповідальності.

Можливості адаптації німецького досвіду в Україні. Німецька модель дуальної освіти, яка вже десятиліттями функціонує як інституційно сталий, нормативно врегульований і фінансово підтримуваний формат, може слугувати орієнтиром для України. Втім, запозичення цієї моделі має відбуватись не шляхом прямого копіювання, а через критичну адаптацію до українських соціально-економічних, правових та інституційних реалій.

1. Визначення мінімальних стандартів інтеграції навчальних місць.

Наразі в українському законодавстві відсутні чіткі критерії, які б дозволяли визнати програму такою, що дійсно реалізується у форматі дуальної освіти. Німецький досвід свідчить про необхідність законодавчого закріплення вимог до змістової й організаційної інтеграції між теоретичним навчанням у ЗВО та практикою на підприємствах. Варто запровадити мінімальні стандарти тривалості, наповнення, результативності та звітності щодо практичної складової (ETF – European Training Foundation, 2021).

2. Участь роботодавців у розробці освітніх програм.

Однією з сильних сторін німецької моделі є активне залучення бізнесу до розробки та оновлення освітніх програм (Germany Trade & Invest, 2023). В Україні така практика лише формується. Рекомендовано створювати дорадчі ради при ЗВО,

залучати представників бізнесу до експертних груп з акредитації освітніх програм та перегляду стандартів, що сприятиме більшій відповідності змісту освіти вимогам ринку праці.

3. Створення стимулів для роботодавців.

У Німеччині підприємства активно інвестують у дуальні програми завдяки наявності прямих і непрямих фінансових стимулів – зниженню податкового навантаження, компенсаціям на навчання, можливості впливу на підготовку кадрів (Böckerman et al., 2018). В українському контексті доцільно запровадити податкові пільги для компаній, які беруть участь у реалізації дуальних програм, часткову компенсацію витрат на оплату освітніх послуг та підтримку витрат на наставництво або створення навчальних місць (Davlikanova, 2020).

4. Розбудова довгострокових партнерств між бізнесом і ЗВО.

Стабільна німецька система дуальної освіти базується на тривалих, інституціоналізованих партнерствах між закладами освіти та підприємствами, що закріплені договорами про співпрацю (ETF – European Training Foundation, 2021; OECD, 2023). В Україні ж переважають точкові або експериментальні проєкти. Доцільно створити регіональні кластери дуальної освіти, в межах яких укладатимуться типові договори, здійснюватиметься спільне фінансування інфраструктури та розроблятимуться траєкторії навчання й працевлаштування.

5. Запровадження механізмів моніторингу якості практичної складової.

Німеччина реалізує багаторівневу систему оцінювання практики, що включає опитування студентів, оцінки наставників, звітність підприємств і регулярну перевірку зі сторони ЗВО. В Україні ж верифікація практичної складової не є системною. Доцільно передбачити обов'язкову звітність підприємств за результатами практики, візити кураторів до баз практики та зовнішнє оцінювання за участі незалежних експертів та представників бізнесу (Мирошніченко, 2018).

Отже, для адаптації німецького досвіду необхідний цілісний підхід, що охоплює нормативний, фінансовий та організаційний рівні. Мова йде не лише про запозичення окремих інструментів, а про розбудову узгодженої моделі дуальної освіти, яка збалансує інтереси студентів, закладів вищої освіти, роботодавців і держави.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що дуальна форма здобуття освіти в Німеччині функціонує як складова, інтегрована в національну систему вищої освіти. Її ключовими характеристиками є нормативна стабільність, чіткість організаційних моделей, широка участь роботодавців, а також наявність інституційних механізмів для забезпечення якості освітнього процесу. Особливо важливим є те, що ця модель базується на узгодженій взаємодії між трьома суб'єктами – здобувачем освіти, закладом вищої освіти та підприємством, що дозволяє забезпечити не лише академічну, але й професійну релевантність підготовки.

Україна наразі перебуває на етапі пошуку ефективної моделі дуальної освіти, яка б враховувала національні соціально-економічні умови. Незважаючи на наявність законодавчих ініціатив (Концепція дуальної освіти, Положення про дуальну форму здобуття освіти, постанови МОН і КМУ), реалізація дуального підходу залишається фрагментарною, а більшість ініціатив – експериментальними. Серед основних викликів варто назвати відсутність уніфікованої нормативної бази, нестачу фінансових механізмів підтримки з боку держави, слабку залученість підприємств і труднощі з верифікацією практичних результатів.

З урахуванням вищевикладеного, можна виокремити кілька пріоритетних напрямів для подальшого розвитку дуальної освіти в Україні.

По-перше, важливим завданням є нормативне закріплення типових організаційних моделей дуального навчання. Необхідно законодавчо визначити формати (освітньо-, практико-, професійно-інтегрований), які можуть використовуватись в українському контексті, із чіткими вимогами до змісту, тривалості та механізмів контролю за якістю практики.

По-друге, слід зосередити зусилля на формуванні ефективної системи фінансового стимулювання для роботодавців. Це передбачає запровадження податкових пільг, компенсацій витрат на наставництво, грантів на розвиток освітньої інфраструктури, а також державної підтримки у вигляді субсидій на часткове покриття витрат на освітній процес.

По-третє, необхідна інституціоналізація співпраці між ЗВО та роботодавцями. Йдеться про створення постійно діючих спільних рад, партнерських платформ, кластерів дуальної освіти, які б регламентували взаємодію сторін, розробляли спільні навчальні програми та забезпечували контроль за реалізацією практичної складової.

По-четверте, актуальним є запровадження системи зовнішнього моніторингу якості практичної підготовки. Необхідно створити незалежні механізми оцінювання результатів практики з боку не лише ЗВО, а й роботодавців і третіх сторін (наприклад, галузевих асоціацій, агенцій якості). Це дозволить уникнути формалізації практики та підвищити довіру до результатів навчання.

По-п'яте, слід приділити увагу підвищенню привабливості дуального навчання для студентів. Серед заходів – забезпечення стипендіальної підтримки, пільгового працевлаштування після завершення навчання, прозорих механізмів визнання практичного досвіду у межах академічного кредиту.

По-шосте, не можна ігнорувати потреби малого та середнього бізнесу. Саме цей сектор має потенціал для створення багатьох робочих місць, однак часто не має ресурсів для участі у повноцінних програмах дуальної освіти. Тому важливо розробити адаптовані моделі співпраці – зокрема, міжсекторальні партнерства, спільне наставництво, або мультифірмові практики.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою системи індикаторів ефективності дуальних програм; порівняльним аналізом моделей дуальної освіти в інших країнах Східної Європи; моніторингом соціально-економічного впливу дуального навчання на регіональному рівні; вивченням досвіду студентів і роботодавців у пілотних проектах в Україні; обґрунтуванням механізмів масштабування успішних локальних ініціатив на національний рівень.

Таким чином, дуальна освіта має значний потенціал для підвищення якості вищої освіти в Україні, особливо в умовах необхідності наближення освітніх результатів до потреб ринку праці. Її розбудова має спиратися не лише на європейський досвід, а й на глибоке розуміння потреб національної системи освіти, особливостей економіки та специфіки українського ринку праці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончарук, С. (2021). *Особливості впровадження дуальної освіти в Україні: проблеми та перспективи*. Освітній дискурс, 2(34), 47–54.
2. Даниленко, О. В. (2020). Дуальна освіта в Україні: перші кроки впровадження. *Педагогічний альманах*, 45, 108–112.

3. Кабінет Міністрів України. (2024). *Постанова №981 від 23 серпня 2024 р. «Про реалізацію експериментального проєкту з підготовки фахівців у сфері реабілітації за дуальною формою»*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981-2024-%D0%BF#Text>
4. Мирошниченко, О. (2018). Особливості оцінювання практичної складової в системі дуальної освіти. *Професійна освіта: педагогіка і психологія*, 3(13), 72–78.
5. Міністерство освіти і науки України. (2023). *Наказ №426 від 13 квітня 2023 р. «Про деякі питання організації дуальної форми здобуття освіти»*. <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-deyaki-pitannya-organizaciyi-dualnoyi-formi-zdobuttya-osviti>
6. Кабінет Міністрів України. (2018). *Розпорядження №660-р від 19 вересня 2018 р. «Про схвалення Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти»*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-2018-%D1%80#Text>
7. Міністерство освіти і науки України. (2021). *Наказ №991 від 15 вересня 2021 р. «Про затвердження Положення про дуальну форму здобуття освіти»*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1306-21#Text>
8. Міністерство освіти і науки України. (2019). *Наказ №1296 від 15 жовтня 2019 р. «Про проведення експерименту з впровадження дуальної форми здобуття освіти»*. <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-provedennya-eksperimentu-z-vprovadzhennya-dualnoyi-formi-zdobuttya-osviti>
9. Böckerman, P., Skedinger, P., & Stenbacka, R. (2018). Personnel policies and the dual apprenticeship system: Evidence from Europe. *Labour Economics*, 51, 196–210.
10. Bundesinstitut für Berufsbildung (BIBB). (2020). *Duale Studiengänge in Deutschland: Strukturen, Entwicklungen, Perspektiven*. Bonn: BIBB.
11. Bundesinstitut für Berufsbildung (BIBB). (2023). *Datenreport zum Berufsbildungsbericht 2023: Informationen und Analysen zur Entwicklung der beruflichen Bildung*. Bonn: BIBB.
12. CHE Centrum für Hochschulentwicklung. (2021). *CHE-Umfrage zu dualen Studiengängen 2021: Auswertung der Befragung unter Studiengangsverantwortlichen*. Gütersloh: CHE.
13. Davlikanova, O. (2020). Public-private partnership in vocational education and training: Policy options for Ukraine. *Policy Paper*. Kyiv: Ukrainian Institute for the Future.
14. ETF – European Training Foundation. (2021). *Mapping the dual system in EU neighbourhood countries: Synthesis report*. Turin: ETF Publications.
15. Germany Trade & Invest. (2023). *Vocational education and training in Germany: Structure and key actors*. Berlin: GTAI.
16. Mordhorst, F., & Nickel, J. (2019). Duales Studium: Entwicklung, Struktur und Steuerung. In Hachmeister, A., & Unger, M. (Eds.), *Studienmodelle im Wandel* (pp. 11–31). Gütersloh: CHE.
17. OECD. (2023). *Education at a Glance 2023: OECD Indicators*. Paris: OECD Publishing.
18. Wissenschaftsrat. (2013). *Empfehlungen zur Gestaltung des dualen Studiums*. Köln: Wissenschaftsrat.